

A N K É T

Dr. POLÁNYI KÁROLY

kanadai egyetemi tanárral a magyar szociológusok
társaságában, a Magyar Tudományos Akadémia Tudós
Klubjában, Budapesten, 1963.X.15-én

A n k   t

Dr. Polányi Károly kanadai egyetemi tanárral a Magyar Tudományos Akadémia Tudós Klubjában, Budapesten,
1963. október 15-én

Dr. Heged s András elnök: Megkezdj k beszélgetésünket.  dv zsl m a körünkben megjelent Polányi Károly professzor urat és kedves feleségét. Mindkettőjüket jól ismerj k a magyar történelemből, - hogy ugy mondjam - a magyar szellem történetéből és örülünk, hogy módunk nyilik a közvetlen beszélgetésre.

A beszélgetés témáját - azt hiszem - nem is kell előre meghatározni. Polányi professzor ur rövid bevezetőt tart és utána azt szeretné, ha kérdések, viták, hozzászólások segítségével bizonyos értelemben spontán alakulna ki a beszélgetés tárgya.

Valahol a közgazdaságtudomány és a szociológiai kutatás t r let r l folyik majd a beszélgetésünk és azt hiszem, ebben az irányban kellene nekünk is a kérdéseket, problémáinkat felvetnünk.

 t is adom a sz t Polányi professzor urnak.

Dr. Polányi Károly professzor: Nem vagyok szociológus és közismert rólam, hogy gazdas gt rt nelemmel foglalkoztam. Tény, hogy a gazdas gt rt nelemben abban az irányban

tartottam terepszemlét, hogy nálunk a szociológia éppen az utolsó tíz évben rendkívüli, még a mai méretek szerint is óriási iramban tört előre.

A szociológia és a gazdaságsszociológia különböznek egymástól, aszerint, hogy a tárgyalás a szociológiához, vagy a gazdaságtudományhoz áll-e közelebb. Ugyan gazdaságsszociológiáról van szó, amely azt hangoztatja, hogy a gazdaság a központja ennek az érdeklődésnek és innen nézi azt, hogy mi a helye a társadalomban, - nem a társadalomtudományokban, hanem a való életben, - a való gazdaságban, a változó helyen, időkben.

Világos, hogy különféle kérdések merülnek fel, amelyek a társadalommal való foglalkozást kötelezővé teszik. Ez nagyon egyszerű. Ha úgy fogalmazzuk a gazdasági tudományok közül azt, amely történelmi, különösen egyetemes történelmi, akkor tényleg ~~szociológus~~ gazdaságtörténelmileg foglalkozik a társadalommal; [a helye változik a gazdaságnak. Ez persze csak képzet. Ezek szavak, amelyek mögött semmi sincs. Már most mit jelent sen az, hogy változik a helye? Először is meg kell tudni mondani, honnan hova változik, mert különben még a helyválttatásra sincs jogosultsága. Hol volt azelőtt és hol van most? Hol van most és hol lesz ezután? Ez a fajta "honnan" és "hova" merül itt fel.

Methodikai szempontból ez annyit jelent, hogy ez a kérdés merül fel: milyen értelemben határozhatjuk ezt meg és mondhatjuk ki, hogy tényleg ezen a nyomon fejlődött a gazdaság-szociológiának az a szakasza, amely nem szociológiai, hanem gazdasági és ezért a gazdaságtörténelemnek egy alérdek-

lődése fejlődött ki. Éppen ez az, amit úgy nevezek, hogy a columbiai egyetem irányzata, ami távolról sem jelenti azt, hogy ezt tanítják, kivált amióta én nem vagyok ott, hanem azt, hogy vannak, akik ilyen irányban dolgoznak, mégpedig nemcsak a gazdasági szakosztályon, hanem az antropológiában és részben a történelemben, részben persze a közeli ókor történetében és ez szembe találkozott a gazdaság-szociológiának a szociológiából kiindult nagy előretörésével, amely 1957-ben történt azzal, hogy Parsons egy tanítványával együtt könyvet írt, amelynek címe: A gazdaság mint a társadalmi rendszer.

Ez világosan megmondja, hogy mi a tárgya és milyen szempontból foglalkozik vele. Nem volt egészen precíz, amit mondtam. Én a IX. fejezet címét neveztem meg, amellyel foglalkozni fogok. A könyv címe: Tanulmány a gazdaság és a társadalmi elmélet egységesítéséről, integrációjáról. Erről van a legszigorubb értelemben szó ebben a műben. Másról nincs is szó, sőt, kérdéses, hogy ez a kettő egyáltalán létezik-e már, mert a könyv nyomán semmire maradt a gazdasági teóriából, mert szerintük a gazdaság nemcsak alete, vagy része a társadalomnak, hanem a gazdaságtan csak általános fogalmazása a társadalomtudomány elméletének.

Ez nagyon messzemenő tézis és ezt lehetne mondani, hogy foglalkoznunk kell vele, egészen függetlenül attól, hogy mennyi elismerésre talált.

Mindazonáltal a gazdaságtan emberei, a közgazdászok azzal kezdték, hogy ők ezt nem értik. Nem értik, mi az, amit itt tulajdonképpen Parsons és Smelser kifejtett. Ezzel

Ca.
Munk.

azonban a dolognak nincs vége, mert a gazdaságtörténészek igenis mutattak érdeklődést, mégpedig azért, mert - ez már érdembeli része - ennek az egésznek nagy fontossága abban van, hogy egységesítette a társadalmi teóriát a közgazdaságtudománnyal.

A szociológiára, a társadalomra nézve olyan alap-elképzelést állapítottak meg tételesen, amely nagyon nagy horderejű, mert az atomisztikus individualizmus mellett és helyett, amely nagyjából szólva egyetlen módja, képzete a társadalomnak az utolsó 300 évben, más elméleti megoldást ajánlottak.

Ez a pozíció az alap, amely tulajdonképpen megdönthetetlenné teszi a gazdaságtan piacgazdasági bázisát és ennek folytán teljesen szembe találja magát mindenféle olyan igyekezettel, amely ezt a posztulátumot nem fogadja el.

A Columbia egyetemen az a nézet, hogy Robert Merton most Parsons mellett vezető szociológusa ~~XXXX~~ Amerikának. Ő tanítványa volt Parsonsnek, ami távolról sem jelentette, hogy ő a parsonsi szociológiának volt a képviselője. Azt szeretném mondani, hogy Robert Mertonnak egyik érdeme abban a tizenhárom vagy tizen négy évben, amelyben a mi csoportunk kapcsolatban volt az ő hathatós segítségével és az ő támogatása nélkül soha nem létesült volna az a munka, amelyről még szó lesz.

Ez afféle bevezetés. Ha érdeklődés van ez iránt, akkor alegjobb volna, ha megmondanák, hogy pár szóval ismer-tessem, miféle keretek között történt ez a munka.

Az a kérdés merül itt fel, hogy hol tart a társadalomtudomány körében e kétféle módszernek - a szociológiának

és a gazdaságnak, amennyiben találkoznak - a szembeállítás az Egyesült Államokban. Ez az első. A második az volna, hogy mire összpontosult a kutatás a gazdasági kutatások irányzatában. Már itt intem önöket, hogy saját utamra viszem önöket, ha nem vigyáznak. Annak az irányzatnak, amelyet én most gazdaságinak nevezek, kétféle fő aspektusa van: mit produkált ez a munka és miféle eredménnyel? Az eredmények, eredménytörmelékek a szélesebb érdeklődés világában mit jelentenek? Az ismert történelmi problémák szempontjából mennyire viszi azokat előre, harmadszor: az antropológiának mennyit hozhat és végül a világszemlélet néző-szemszögéből mennyi fontossága annak, hogy most így haladunk, vagy másképp. Amit az előzőkben mondtam, csak hasznos tudnivalók.

Ezt itt félbeszakítom, mert talán némelyikük úgy érezte, hogy ezt vagy azt tudni szeretné és nem folytatom, amíg valamiféle bátorítás, vagy visszhang nem jön, hogy mi is kellene.

Itt tudós társaságban vagyunk és az a bajunk, hogy nem tudunk gondolkodni definíciók nélkül. Adnám azt a definíciót, amely most elfogadott mindkét részről és akkor világossá fog válni, hogy hol ütközik ez itt annyira, hogy szikrázik. Vegyük a Merton-féle tankönyvet. Ennek szerkesztője - Merton - előszót is írt hozzá és nem volt mindig ilyen biztos affelől, hogy nagy tanára tulajdonképpen elég közel jutott-e a szociológia lényegéhez.

Az a benyomásom, hogy ebben a könyvben Merton a Parsens-féle szociológia tanítását és Amerikában való elfogadtatását életművének tartja. Tényleg hozzájárulása -

- amit ő hozzá tesz a parsensi szociológiához, nagyon jelentős és ez az ugynevezett "struktúra-funkció"-elmélet. Ez könyvének is a címe és tényleg, ha átgondoljuk, ez világossá válik, hogy a Parsons-féle elmélet önmagában nem fogalmi definíciókkal, de nem is empirikus definíciókkal, hanem aspektus-definíciókkal foglalkozik; tulajdonképpen nem jut el a társadalom testéhez, vagyis ahhoz, ami ott van, ami fennáll és funkcionál, mert ezek valamiféle intézmények, szervezetek és ezeket a struktúra-funkció kettős fogalma nélkül alig lehet megközelíteni.

Azt hiszem, Merton része abban, hogy ez a szociológia most tantárggyá vált, sokkal közelebb jutott a beteljesüléshez. Ennek folytán ezek a definíciók bizonyos értelemben nagyobb autoritással bírnak ezen diszciplinára nézve, mint amivel idáig birtunk és ezért felolvasok belőle egy rövid szakaszt, amely egyuttal azoknak a keveseknek, akik nem tudnak a szociológiáról, - hivatkozom most a történészekre és pszichológusokra, nekik ezt nem kell tudniuk - azoknak megnyugtató lesz.

A IX. fejezet, amelynek címe: "A gazdaság mint a társadalom alrészé" egy pár bevezető sorban eleget tesz ennek a kísérletnek. A fejezet eleje nagyjából így hangzik:

"Minden társadalomnak van egy strukturális alrendszere, amely között a gazdaság is van. Van alrendszer, amelyet szakszerűen úgy nevez, hogy rokonsági rendszer. Az általános funkciója a rokonsági rendszernek például az, hogy elősegíti a szocializációját az egyénnek és a feszültség kezelését végezze - ez már ismert az olvasó előtt, hogy ezek a fogalmak mit jelentenek, amelyek a társadalmi minta fenntartásához

szükségesek. Ez a pattern maintenance. Amilyen a pattern maintenance, úgy helyezik el a rokonsági rendszert. Az indoklás az, hogy a rokonsági rendszer fontos feladata a gyermek szocializálása a családban történik, - a család pedig felső szerve éppen ennek a pattern maintenance-nek. /Én angolul mondom, mert sokkal kifejezőbb, nagyon nehéz ezt magyarra lefordítani, de éppen Amerikának köszönhetjük a pattern szót./

Létezik-e ez a Pattern-rendszer, vannak minták és képzetek. De ahogy láttuk, a különleges rokonsági rendszernek egyéb funkciói is vannak, például gazdaságiak és politikaiak, amelyek nem az elsőbe tartoznak. E tekintetben tehát a rokonsági rendszer, mint a többi strukturális alrendszer, a négy funkcionális alrendszert keresztezi. Olyan strukturális alrendszer, amelynek funkciói kizárólag gazdaságiak volnának, nem létezik. A gazdaságot tehát úgy kell tekinteni, mint a társadalom egyik funkcionális alrendszerét. Ezért tartozik a szociológiába.

A X. fejezetben fogjuk részletesen tárgyalni a különböző strukturális mintákat, társadalmi intézményeket. Ott fogjuk tárgyalni azokat, amelyek funkciói elsődlegesen gazdaságiak. Most jönnék a definíciók.

Mi a gazdasági tevékenység?

Ez nem különbözik attól, amit Max Weber mondott. Gazdasági tevékenység az, ami a javakra és a szolgáltatásokra irányul. Azok a javak és szolgáltatások mint eszközök jelentkeznek szükségletek kielégítése céljából. A szükségletek kielégítésére közvetlenül irányuló tevékenység nem gazdasági jellegű. Ebédet főzni: gazdasági tevékenység, megenni, nem.

Amennyiben a nem gazdasági tevékenységek is funkcionálisak, annyiban egyik vagy másik funkcionális alrendszer részei. Például az orvosi működés, felvilágosító tevékenység, ez a pattern maintenancere tartozik, mert fenntartja a társadalom képét. A katonai tevékenységek a politikai alrendszerhez, a bírászkodás az integratív alrendszerhez tartozik, én ezt úgy fordítottam: egységesítési alrendszer.

Ezek a megkülönböztetések inkább a szociológust, mint a közgazdászt érdeklik. A közgazdász szempontjából az orvos, mivel hogy a versenyt produkáló piacon kínálja szolgáltatásait, a gazdaság része. Míg a közgazdász azt hangsúlyozza, hogy a gyáripari termelés - az orvoskodás, a bírászkodás, a katonászkodás - valamennyi különböző módon, kereslet és kínálat, piac és árak körzetében analizálhatók, addig a szociológus a funkcionális különbségeket hangsúlyozza.

Erről prédikációkat lehetne tartani, de minden esetre az áll itt, hogy az teszi gazdaságivá ezeket a jelenségeket, - orvoskodást, bírászkodást stb. - egyszóval e tevékenységek annyiban gazdaságiak, amennyiben azokat a terminusokat, amelyeket a gazdaság használ és amelyeken alapul, alkalmazni lehet bizonyos fokig és bizonyos vonatkozásban rájuk.

Kritikája ennek a szociológiának a mi részünkről az, hogy ez a piaci társadalomra vonatkoztatott gazdaság fogalmán épülő elmélet.

Ez annyit jelent, hogy használhatatlan bárhol, ahol piaci rendszer nincs, vagy nem lehet feltételezni.

Itt talán megállhatnánk. Ezek a definíciók nem véletlen definíciók: ezek azok a definíciók, amelyeket a

tankönyv ad. Érdemük a világosság. Sok minden homályban marad, de ezek a fogalmi meghatározások igen jók. Nem csodálkoznék viszont, ha előadásomban volnának homályok.

Varga Károly: Szeretnék valamit kérdezni. Parsons-nak és Smelsernek ez a közös műve, amelyet tetszett említeni, fordulópontot jelentett a parsonsi gondolat fejlődésében magában is, amennyiben a korábbi cselekvés-elmélet tételeit, nevezetesen az öt érték-orientációs sémát, amelyben helyet kapnak a személyek orientációi, a társadalom modalitásai és a struktúra imperatívusai, ezeket leegyszerűsítjük és marad a harmadik, a struktúra négy funkcionális imperatívusa.

Ezzel Parsons úgy látszik a cselekvés elméletétől eltávolodott a strukturális funkcionális elmélet irányába és hogy a kettő korántsem harmonizálható egymással, arra például Dahrendorf is rámutatott "A struktúra és funkció" című tanulmányában.

Kérdés voltaképpen az, hogy ezt a strukturává leegyszerűsítést professzor ur hogyan értékeli?

Továbbá hogyan értékeli Parsonsnak éppen ebből a műből kisugárzó társadalom bölcséletét, amely eléggé hasonlít Max Weberére. A magam részéről úgy fogalmazhatnám meg, hogy a tökéletes társadalom az, amelyben ezek a funkcionális imperatívusok irányában kialakuló szektorok minél tökéletesebben elkülönülnek egymástól. Így azután kialakul egyrészt a gazdaság, mint a társadalomnak egy funkcionális alrendszere, másrészt a társadalmi kontroll, mint integratív tényező, a "pattern maintenance" pedig mint a család. A polgári gazdaság elmélete szerint a termelés négy tényezője: munka, tőkésítés, management és a land faktor. Tulajdonképpen ez sugárzik át a

társadalomba és ennek egyik alrendszeréből, a gazdaságból a főrendszerre, a társadalomra való kivetítése ennek a négy tényezőnek.

Szóval azt szeretném tudni, hogyan értékeli professzor ur ezt a világnézetet, illetve marxista szempontból mennyiben támadható az, hogy ez az elmélet egy egyensúly-modellt feltételez, illetve a társadalmi konfliktusok tényének elhanyagolására vezet.

A harmadik kérdésen, hogy Smelsernek a gazdaságtörténeti periódusra alkalmazott művéről mi a professzor ur véleménye? Mi a helyzet az angol ipari forradalom kérdésében? Eléggé elmarasztaló kritikákat olvastam róla különböző folyóiratokban és meg kell mondanom, hogy Parsonsnak ezt a leegyszerűsítését azok ~~akik kritikáznak~~ a kritikusok, akiket olvastam, nem rokonszenvően fogadják, túlzó leegyszerűsítésnek tartják, illetve a banalitásig való szimplifikálásnak. Ugy vettem észre, hogy több szerző joggal rokonszenvez Parsonsnak azzal a korábbi, bizonyos értelemben bonyolultabb, de hajlékonyabb és olyan tényezőket is szóhoz juttató rendszerével, amelyek itt elsikkadnak a másokban.

Polányi professzor: Nagyon keveset tudok ezekről a művekről. Ez azonban annyira közel esik az én dolgomhoz, hogy most egy kicsit többet foglalkoztam Parsons-Smelser nyomán Parsons műveivel; ilyenformán az első, amit említett az, hogy Parsons régebben - úgy mondanám, hogy ami a gazdaságot illeti, a humanizmus irányában az attól való eltekintést képviselte.

Nagyon széles volt az a körzet, amelyet ő a társadalomra nézve érvényesnek tartott, nagyon nagy a leegyszerű-

sítés, de egyuttal erős színvonalhanyatlás, nagyon is színvonalhanyatlás állt be; viszont ő ehhez ragaszkodik.

Egyik általam legtöbbre tartott tanítványom írt egy fejezetet erről a könyvről. Szorosabban bírálta, tulajdonképpen azt mondhatnám abból a szempontból, hogy a tudományos következetesség, a fogalmi logika szempontjából lehet-e ezt most helytálló könyvnek tartani.

Parsons erre nagy részletességgel válaszolt egy levélben és kétségtelen volt, hogy ő ezt a kritikát nagyon is komolyan vette, és amennyire mi láttuk, nem válaszolta meg nagyon sikeresen, de nekem úgy tűnt fel, hogy amikor a tankönyv van a kezünkben, akkor ezek a hibák és hiányok különösen szembeötlőkké válnak.

A struktúra-funkció, amit nyerünk a vámon az által, hogy a társadalom materiális részére, úgy értem: empirikus részére olyan metódust kap az ember, amire úgy a leírás, mint a szisztéma építés is lehetségessé válik, egyuttal összeférhetetlen az egész funkcionális rendszerrel.

A strukturális fogalmak mind a négy funkción keresztül vágnak. De azután, hogy mennyi marad azokból, arra tulajdonképpen nincs kitérés, csak ha az egész művet veszi az ember. Azt hiszem, annak nincs sok súlya, hogy a Parsons-Smelser mű jegyzete végén nagyon fontos, alapjaiban nagyon sokat ígérő megállapítások vannak.

Feltűnő, hogy milyen mértékben kimaradt a társadalmi változásoknak jelenség köre, de ezt nem vagyok hajlandó úgy magyarázni, hogy szerelmes a társadalomba és ennek alapján gondolni sem akar a változásra, hanem ő szerelmes a

rendszerbe és mindig is az volt, már amikor először tűnt is fel első fő művével. Itt nincs szó a Smelserrel való együttműködésről, ellenkezőleg, ez visszamegy a gazdaságtan hagyományos négy tényezőjévé. De ha megnézi az ember, akkor látja, hogy az a négy szó egészen mást jelent a szociológiában, mint a gazdaságtanban. Ugy, hogy itt mi abban a veszélyben vagyunk, hogy értelmetlen tárggyal foglalkozunk, amelyet azonban meg kell ismerni, mert nagyon fontos etappja az amerikai társadalomtudománynak.

Az az érzésem, hogy közelebbi ismerete annak, hogy Smelser mire használta fel Parsonssal egyetértve ezt a parsonsi teóriát, nagyon lerontja az egész mű tudományos értékébe vett hitet. Ez sem válasz, csak nézetem, és sokkal többet kellene tudnom róla, hogy ezt azután én végképp kifejtsem, de meg vagyok győződve, nem hiszem, hogy érdemes mindent kifejté-
nem róla.

Kemény István: Ha abból indulunk ki, hogy ennek az elgondolásnak a fő hibája az, hogy a piac gazdaságra építi az egész társadalmi modellt és a gazdaságról adott modellt is, akkor az a kérdés merül fel, hogy például azokon a vizsgálatokon, amelyeket a közeli despotizmusokról tetszett végezni, hogy ezekben a vizsgálatokban hogy jelentkezik konkrétan az, hogy a piacegazdaságból nyert terminusok, definíciók és kapcsolatok mennyiben alkalmazhatatlanok és milyen új szociológiai szemléletet kívánnak?

Polányi professzor: Erre a kérdésre szeretnék válaszolni. Erre rátérek. Azzal, hogy miféle kutatási kört

keresett magának a gazdaságtörténelem azon a nyomon, hogy a piacrendszer gazdaságától függetlenítse, kitágítsa munkakörét a nem-piaci társadalomra.

Voltak nagyon nagy társadalmak, amelyekben nem volt piac. Az teszi oly érdekessé a babiloni gazdaságtörténelmi hozzászólásokat, hogy azt a választ kaptuk: ilyen szó, "piac", az asszír nyelvben nincs. Márpedig az olyan szavakat, amelyeket piacnak fordítottunk, minden nyelvben annak fordították, de olyan, amelyre feltételesen azt lehet mondani, hogy az archeológusok találtak piacot a társadalomban, - nem volt.

Na már most, ez egyike azoknak a dolgoknak, amelyek nagyon közelről érintik a gazdaságtörténelmet, de ~~persze~~ persze azt a kérdést is, hogy miféle gazdaság volt az. Semmi kétség, hogy a pénzhasznaletok a legnagyobb mértékben fennálltak és kereskedelem is volt, de ez a kereskedelem nem volt piaci kereskedelem, és a pénzhasznalet nem volt piaci pénzhasznalet.

Ez a kiinduló pontja annak, hogy hol van fontossága ezeknek a kutatásoknak. A legutóbbi időkhöz pénzhasznaletokat találtunk empirikusan, de hiszen nekünk definiálnunk kellett ezeket a jelenségeket.

Ezek a piac funkciói, ezek mint piaci funkciók jelentkeznek képzeletünkben. (Alkotni kellett egy fogalmi rendszert, olyan neutrális leírást, definíciót kellett megalkotni, amely nem tételez fel piaci rendszert. Ez nejtörtént. Ez nem volt túlságosan nehéz. Egészen világos volt, hogyan és miért kell ennek nekilátni.

De ugyanez áll az archaikus tárgyak egész sorára,

amelyek 200 vagy 100 évvel ezelőtt, vagy ma is funkcionálnak.

Nem tudom, nem hagytam-e ki valamit, amire súlyt fektetnek, de ez talán részben tudatlanságomnak tudható be, hiszen én nem ismerem a német szociológia kritikáját az amerikaiakról.

Általában az amerikaiak, ami átjött és most nagyon átjön, meglehetősen nagy bémulattal tárgyalják. Arról szó sincs, hogy most van egy olyan gazdaságszociológia, amelyet az egész világon támadnak. Ennek a könyvnek a megállapításai jelentősek, mert hogy alapját alkotják az emberi magatartásnak a gazdaságban. Azok az ideák, amelyeket errenézve Smith adott elő, különösen szegényes ötletek voltak és minden alap nélkül páratlan pályafutást eredményeztek Ricardon keresztül és tovább, de ez az új érinti az emberi társadalomnak a felfogását abban az értelemben, hogy van egy elképzelhető alternatíva az atomisztikus individualizmusra és hogy Parsonsék, és főleg maga, Parsons, e tekintetben nagyon fontos lépéseket tettek. Ez a szerep fogalmának köszönhető, amelyet most beledobtak a szociológiába, amelyről azt lehet mondani, hogy gyapjuszál van feltűzve gombolyaggá. Ezek a pályák, szerepek, amelyek egy emberi társadalomban vannak, amelyeket egy ember a társadalomban betölt, megkülönböztetendők attól, hogy kik le rülnek ezekben a szerepekben a társadalomba és milyen törvények alapján. Vagyis a "rolle" a szerep egyike a legérdekesebb képzeteknek, fogalmazásoknak, amelyeket a modern világ a társadalomra nézve teremtett. Ezt többnyire Hamlettel^a magyarázzák. ^{hasaló hal}
~~Hogy kik vannak ezekben a szerepekben,~~ azt külön lehet kritizálni. Sokféle okozetiség és történelmi folyamat határozza

meg, hogy a parasztságból valók kerülnek be a minisztériumokba és azután dolgoznak egy ideig a minisztériumokban, de az egészen másféle kérdés, mint hogy van-e parlamenti szerep, van-e bürokrácia abban a társadalomban, vagy nincs. Én nem állítom azt, hogy ~~ez~~ a koncepció versengeni tud azzal a páratlan népszerűségű, közvetlenségű koncepcióval, hogy a társadalom ^{4/11. évfolyam} emberekből áll. A társadalom szerepekből áll. ^{Ha a} gazdaság ~~slighe-~~ nem cserékből áll, akkor ~~pedig~~ keresztet vethetünk az egészre.

Varga Károly: Mindkét felfogásra, hogy a társadalom emberekből áll és hogy szerepekből áll, nagyon tetszetős Gurvitsch véleménye, amely szerint egyrészt az amerikai szerepelmélet azzal követ el óriási hibát, hogy a szerep rendszerekbe akar belegyömöszölni mindent a társadalmi valóságból, holott a szereprendszerek tulajdonképpen csak kis keskeny sávja a társadalmi valóságnak, alatta is, felette is van kollektív viselkedés. Szabályszerű, de nem szerepszerű.

Ami a másodikat illeti, hogy a társadalom emberekből áll, ugyis lehetne mondani, hogy ez talán a parsonsi szemlélet korábbi válfaja és ezt Gurvitsch kapcsolatba hozza azzal, amit ő úgy nevez: Max Weber spiritualizmusa.

Adva van az egyéni idea és a Parsons-féle társadalmi cselekvés. Ez nem más, mint viselkedés, amely előorientációs rendszer, az ideák rendszere szerint alakul. Ugy nézhetjük, hogy a parsonsi két szakasz értelmezhető individualis beállítottságtól egy ilyen strukturális alap-beállítottságig és mint ilyen, szimpatikusabb lehet a parsonsi második szakasz marxista tudósok számára, azzal a meggondolással, hogy ez sem dialektikus és mindegyik felett áll komplexitásban és tökéle-

tességben a marxista totális-ember koncepciója, amelyben benne van az is, hogy az ember egyén és hogy a társadalom nem választható el egyéni tagjaitól, és az is benne van, hogy a társadalom önálló valóság, a társadalmat nem lehet kívül helyezni; nem lehet absztrakt valami, ami az egyénektől függetlenül fennáll és ez az, amit ők úgy neveznek - mondjuk a neomarxisták kicsit furcsa terminológiával, - hogy a perspektívák kölcsönössége. Az egyén és a társadalmi tulajdon egyazon valóságnak kölcsönös perspektívákban két különböző aspektusa.

Polányi professzor: Azt hiszem, ezek nagyon jogos megfontolások. Szeretnék egyet hozzátenni ehhez, ami az én egész munkámat jobban kezdi befolyásolni, ez pedig hasonló kérdés, de felejtsük most el ezt a szerep problémát, mert nem arról lesz szó, hanem arról, hogy Aristoteles "Politiká"-jában, amely az ő gazdaságtana, ott lehet megkapni azt az Aristotelest, aki sok mindent nem tudott, de más dolgokat viszont jobban ismert, mint mi. Tulajdonképpen hogyan fogalmazta ő meg az ehhez közel álló kérdéseket?

Azt látjuk, ^{amikor} ~~Azon~~ kezdte, hogy Sólonnak nincs igazsága, ~~mert Solon~~ azt mondja, hogy vagyonnak, kincsnek nincs határa, és azt mondja, hogy pszichológikus tételt akar hangsúlyozni, hogy a ~~kincsnek, vagyonnak~~ ^{kincsnek, vagyonnak} nincs határa és Aristoteles ~~nem mondja~~ ^{ennek haragosan} azt mondja: miről beszélünk itt? Először is mi az, hogy vagyon és érték? Én azt mondom, olyan hasznos fogyasztási cikkek, amelyek tartósak, azokat el lehet tenni. Mi más vagyon létezik, mint a gazdaság? Solon plutoszt mondott, de ő nem plutoszt mond, hanem azt mondja, hogy "vagyon" és így folytatja: vesz egy alanyt, ami családi ház és a poliszt,

a várost. Ki hallott olyat, hogy annak mennyi kell egy évre és a másoknak mennyi kell? Mert ez határtalan. Ő intézményből indul ki és eszébe sem jut, hogy pszichologizálja, vagy szociologizálja azokat a kérdéseket, amelyek felmerülnek.

Innen indult el és azt mondja, kétségtelen, hogy az embernek van szükséglete, - nem mondja, hogy ember, város vagy család.

Amikor arra kerül a sor, miféle rendszerekből, mozgásokból lehet magyarázni a társadalom gazdaságát, ő nem az egyénből indul ki, hanem az embereknek egy csoportjából. Nem is lehet ez más, mint a család. Mert amikor a nagy vitára került sor, honnan jön a csere, a kereskedés, akkor ő mereven tagadta azt, hogy ez alapvető sajátossága az ember társadalmának. Itt elnéztek egy mondatot, amely rendkívül érdekes, mert amikor Aristoteles vitatja, hogy mi a kereskedés, akkor itt két dolog van. Amikor azt mondja: honnan jön a csere, ragaszkodik ehhez, hogy ebben a csoportban két dolog van. Szétosztják a dolgokat és visznozzák a dolgokat. Ő látta, hogy mindkettő van, mert amikor szétosztanak, többnyire úgy osztják szét, hogy mindenki a terheket sorban vállalja és a javakat is sorban kapja, vagyis a viszonzás egy módja a szétosztásnak.

Azután azt mondja Aristoteles, hogy azok, akik - mondjuk a dombon laknak -, elszaporodnak és akkor már kifelé is laknak. Amíg ők együtt laknak, azt osztják szét, ami mind-egyiküké. Azután, amikor már szétlaknak, akkor az történik, hogy amiből kvantitatív feleslege van az embernek, azt szétosztja. Ez a kölcsönös szétosztás a csere körülménye.. Ez nem karitatív szétosztás, hanem olyan, mint a piknik.

Mindenki hoz magával valamit.

A lényege az, hogy a görög élet tele van ezzel a szétosztással. Tudniillik akármi történt, a görögök magukkal hozták az élelmiszert is. Erre volt egy szó: a metadoxis, ami annyit jelent, hogy a magam részét hozom el. Mindenki ezt tette. Ez az elosztás azonban nem valami kivételes dolog volt, hanem a helyzet szükségességéből származható szokás. De ahhoz Aristoteles ragaszkodott, hogy ez a csere, amelyről azt mondják, hogy mindig volt, nem volt mindig, hanem így volt.

Az a mondat, amit idéztem, nem vonatkozik szűken erre a vitára; ez olyan tény, amit elnéztünk. Persze az, hogy az emberek cserélnek, a barbár népeknél ma is megvan, mégpedig úgy, hogy aki olyan dolgoknak, mint a gabona és a bor hiányában van, az a másikhoz fordul, annak jövedelméből, feleslegéből ad és kap, de úgy, hogy az egyiket hozza és adja, a másikat kapja. Ez áll minden ilyen tárgyra nézve, mint a bor, gabona és egészen világos, az adott ellenérték volt, vagyis nem semmiért adta, hanem annyiért, amennyi az equivalencia volt, amelyet mindenki ismert és ha az illetőnek semmije sem volt, amit adhatott, akkor ledolgozta, akkor állt elő "az adós szolgaság". Ez volt a szolga munka, egyike a legfontosabb intézményeknek, mert leszolgáltta, vagy gyermeke szolgáltatta le. Aristoteles olyan precízen írta körül ezt az intézményt, hogy semmi kétség, hogy az ő korának egyik alapintézménye volt, amit elnéztünk, mert a fogalmazás olyan, hogy el lehetett nézni.

Ugy áll a dolog, hogy ahol találunk kereskedelmet, ez olyan régi, mint az emberi csoportok. Két irányban is mozognak a jószágok: hozománnyal és cserével. De két irányban mozog-

tak a távolságok is. Sohasem volt úgy, hogy ilyen jelenség nem létezett. Ugyanez áll a pénz használatára. A pénz használatokat is úgy kell definiálni, hogy szociológiailag kell definiálni a helyzetet, amelyben a dolog történik és operacionálisan kell definiálni, hogy mi történik. És az így definiált pénzhasználatok tökéletesen különböző eredetűek.

Nagyon kevés helyen létezett pénz. Nagyon késői jelenség a pénz használata. Csak a cserék voltak. Piacok nélkül egyáltalán nem is merül fel komolyan. Nagyon késői a pénzhasználat és ugyanugy, a piacok is későiek. A piaci rendszer pedig modern fejlemény. A legfontosabb eredmények itt azok, hogy a pénz, a kereskedés és a piac különböző, egymástól tökéletesen független eredetű dolgok, amelyeknek semmiféle kapcsolatuk nincs és nem is volt egymással.

A szudáni négereknél csak asszony volt a piacon. Még egy más vonatkozásban is kiderült a cserék eredete. Mindegyiknek van külső és belső eredete. Csoportoknak más csoportokkal való kereskedése. Van külpénz és belpénz, külkereskedelem és belkereskedelem. De úgy, ahogy Max Weber mondotta, a külső és belső kereskedelem csak a kapitalizmus alatt folyik össze. Ez áll a piacokra és a pénzre.

Ennek a hat különböző eredetből álló jelenségnek, intézménynek a története, egyik ága az intézmények fejlődésének a gazdaságra nézve.

Az ember a gazdaságban cserélő lény volt. Asszirológusok segítségével ékirásos anyaggal értünk el bizonyos eredményeket. Némelyek ezek közül meg vannak állapítva, sok vitás.

Hegedüs András: Számonra problémát csak annyiban okoz, hogy ezek a formák átmeneti formák a cseréhez. Ezt nem lehet úgy tekinteni, hogy a csere minden átmenet nélkül kifejlődő jelensége a társadalom fejlődésének.

Polányi professzor: A cseréhez mi lelkiállapotokat is veszünk. Aristoteles azt mondta, hogy kölcsönösen osztották szét a javakat.

Hegedüs András: Átmeneti forma van a cseréhez. A munkamegosztás bizonyos csirái jönnek létre, az egyik mézet termel, a másik több bort és bizonyos intézményi elkülönüléssel is jár ez együtt.

Heller Ágnes: Teljesen egyetértünk Professzor úrral, hogy nem minden társadalom árutermelő, de Marx értelmezésében az árutermelő társadalom és az árutermelés ténye nem szinonimák egymással, tehát vannak olyan társadalmak, amelyek pólusaiban megjelenik az árutermelés jelensége és ettől az a társadalom még nem lesz árutermelő társadalom.

Ezekben a társadalmakban megjelent az árutermelés, ez azonban, miután a társadalom alapstruktúra terén a közösségekre bázisozódik, a társadalmat nem teszi árutermelő társadalommá. Ez nem jelenti azt, hogy nincs csere, hanem azt, hogy a csere nem válik az egész társadalom alapstruktúrájává.

Hegedüs András: Azonos számú értékek alapján cseréltek.

Kemény István: Azt hiszem, kiinduló pontja mind-egyikünknek, - legalább is ebből kellene kiindulni, - hogy

a babilon-asszir korszakban igen fejlett külkereskedelem volt. Én abban az irányban szeretnék haladni, hogy itt alapvető különbség van abban a tekintetben is, hogy a gazdasági rendszernek más a súlya, más az elnevezése.

Polányi professzor: Őszintén szólva, én nem vagyok marxista. Tudásunk mennyisége ezekre a dolgokra nézve, úgy változott, mintha valaki kis, szerény súlyokkal operálna.

Marxék a tudomány felfedezéseit tudomásul vették, de nekünk most újra fel kell fedeznünk és a marxistáknak elsősorban marxista szempontból kell felfedezniük azt az óriási mennyiségű új anyagot, ami most elsősorban az ókorra nézve felbukkan.

Ő nem tudott semmit arról, amit most az asszirológusok mondanak, akiknek én hiába magyaráztam évekig, hogy: "ti teljesen tévedtek". Babilonia nem volt a kereskedelem szülőhazája kommerciális értelemben, de azok a jelenségek, amelyeket a Hammurabi codex ismertet, amelyet 1802-ben találtak meg, nem volt kereskedelmi törvénykönyv.

Őnök azt kérdezhetnék, honnan jöttek az árak? És ha nem tudnák most, honnan jöttek, vagyis, honnan az árdiktáció, hogy a király legfelsőbb funkciója az volt, hogy ki mondta: a buzaegység és az ezüstegység felcserélhetők. Az ugyanaz. És miért olyan óriási horderejű ez a kérdés? Azért, mert enélkül a gazdaságnak tulajdonképpen nem volt meg az a vérkeringése, amit ma a csere old meg. Semmi mód nem volt arra, hogy a szükséges tárgyakat összehozza és növelje a termelékenységet.

Az egész mezőgazdaság hagyományos formákban zajlott

le és a csere olyan értelemben, hogy ami nekem kell, azt cseréljem magam, egyáltalán nem volt létező sem, mert ezeknek a rituális stb. társadalmaknak fő sajátossága azoknak a quantitativ definícióknak változhatatlansága, amelyek a társadalomba benőttek, főleg istenei, királyai stb. révén.

Aristotelesről ma kitűnik, hogy ő egészen mást értett azokon a mondatokon, amelyekről azt hittük, hogy sziklaszilárd alapja annak, amivel operálhatunk. Ezeket mi olvastuk, ennek minden részét, ahogy a mai cserevilágban értelmeztük, magától értetődően a szavak, a mondat szerkezetek érvényesek voltak. De a marxizmust attól tenni függővé, hogy a történelmi megállapítások ilyen és olyan tömegekre nézve ilyenek, vagy olyanok, azt hiszem, ez nagy alábecsülése volna annak, amit a marxizmusról az emberiség hitt. (A marxizmust nem volna szabad arra építeni, ami az akkori tudás volt a történelem terén. Ezt csak tegyék az ellenségek. Mi azért vagyunk itt, hogy óvjuk a tulbecsüléstől mindazt, ami most elhangzott az amerikai szociológiában.)

Azt hiszem, hogy ami most Amerikában botrányt-keltő, az az, hogy a gazdaságszociológia homlokegyenest ellenkező feltételezéseket vet fel. Ne haragudjanak, hogy ilyen módon védem pozícióm, álláspontomat. Egy olyan ember, aki nehéz szerkezetekkel operál, belekver részleteket és megállapításokat. Nagyon is elismerem, hogy itt nagy feladatok előtt állunk.

Szántó Miklós: Milyennek tartja Professzor ur a marxizmus, mint szociológia, mai lehetőségeit?

Polányi professzor: Ehhez csak az kell, hogy a marxizmus megérezze, hogy tulajdonképpen a helyzet követelményei intellektuális téren milyen óriásiak és hogy a szocializmus ellenségei igazán milyen rendkívüli épületeket építenek fel. Ezeknek célja az, hogy kimutassák - amennyiben technokraták -, hogy a munkásosztály sem nem képes, sem nem hivatott arra, hogy szerepet játsszon a történelemben, beleértve annak gazdaságát. Az egy irány. A másik az, hogy a gazdaság nemcsak hogy cseré és más nem, hanem az emberi társadalom is csak cseré és más nem.

A parsonsi szociológiának és a smelserinek a fogalmazása odavezet önálla, hogy ő a társadalom különböző szféráit, a funkcionális szférákat cseréviszonyba hozza egymással.

Ennél bárgyubbát kigondolni se lehet. Ha az ember nem más, mint cserélény, akkor a különböző legbonyolultabb rendszerek azt mutatják, hogy Smelser nem antiszocialista. Egyáltalán nem szabad azt hinni, hogy ez része annak a nagyon hatalmas antiszocialista áramlatnak, amely nyugaton uralkodik. Nem és Parsons sem az. Smelser egy gazdaságtörténelmi művet írt. Miről szól ez? Azt mondja, hogy empirikusan kell alkalmazni az ő teóriáját és alkalmazni fogja az ipari forradalom egy szakaszára 1760-tól 1820-ig és annak két folyamatát fogja vizsgálni. Az egyik a gyap^{ot}-textil ipar formái és növekedése, a másik a munkáscsalád gazdasági háztartásának formái, és hogyan alakították azok a család^a viszonyát az olyan dolgokhoz, mint az ~~egész~~ gyári törvényhozás^{egész}, a szakszervezeti mozgalom különböző fázisai. Ő ezt úgy veszi, mint két

tényleges, történelmi, intézményes folyamatot. Ki gondolt arra, hogy a munkásosztály mire költi pénzét és milyen összefüggésben van a textilipar óriási organizációjával?

Ebben a könyvben azt ígérte, hogy a gazdaságtörténetet illetően be fogja mutatni, hogy a szférák közti csereviszony a valóságban hogyan játszódik le. És három évi munka alapján megírta ezt a gazdaságtörténelmet, amely egyáltalán nem megvetendő és amely egészen jól beleillik az ipari forradalom történetébe, mint békés kontribúció, de szó sincs ebben a könyvben seholsen arról, hogy felhasználta volna ezt a teóriát ennek a problémának valamiféle megoldására. Egy betű sincs róla. Így áll ez a dolog.

Miért mondtam ezt el? ~~Azért~~, ^{Mert} említették ezt a könyvet, ^{így} hogy jó könyv. Azt ^{így} mondták, hogy be fogja mutatni, hogy a smelseri fogalmazásban a szférák érintkezésének mi a módja. ^{leírásában}

Ebben a könyvben feltűnt nekem egy jegyzet, amelyben abc-szerűen meg van nevezve, hogy "ez meg ez micsoda helyzet és micsoda csere", de erről a műben egyetlen szó sincs.

Amit mondtam a marxizmusról, az az, ha én marxista volnék, - így azért egészen nem beszélhetek, mert ^{(az az} első könyv, amelyet Amerikában írtam, tulajdonképpen marxista koncepció a piaci rendszerről) - azt hiszem, mindezzel meg kell ismerkedni, mindent meg kell nézni, hogy mit csinált Smelser, mert ha ő valami értelmesnek látszó leírást adott volna az ő nyelvén arról, hogy mi történt a munkáscsaládok háztartása és a gyári törvényhozás között, akkor én azt mondanám: több van ebben, mint gondoltam. De így nem mondhatom.

Márkusné: Az utóbbi években nagyon divatosá vált az ipari társadalom fogalma. Az ipari társadalomnak az ismert Rostowra koncepciójáról mi a véleménye Professor urnak és a helye az egész szociológiai áramlatnak?

Polányi professzor: (Vannak olyan mérgezett és vészes technokratikus irányzatok Amerikában, amelyek célzatosabbak és harcosabbak értelmezésükben, mint valaha) és ezek egyáltalán nem befolyásolhatja az én nézetem szerint a Parsons-Smelser-féle rendszert és a Smelser által írottakat az ipari forradalomról. Határozottan elutasítja azt a nézetet, amely nagyon divatosá lett Angliában.

Egy angol ^{Ludlow's (J. A. Clapham)} szociológus szerint ipari forradalom nem volt. Ezt a nézetet, amely nagyon divatos Angliában, az egyik gazdaságtörténész hangsúlyozza és azt írja, hogy erről szó sem volt soha, ez a szó csak idézőjelben jelent meg. ^{Smelser ezt} Azt a nézetet határozottan elveti, hogy ipari forradalom nem volt, és ^{őszintén} vitatja, hogy az ő nézete egyáltalán nem munkáellenes, vagy szocializmus-ellenes.

~~(Ezt Smelser mondja, tudomásom szerint, mert én elvstem, hogy mit mondott. Ez bizonyítéka annak, hogy ő nem hajlandó az ő szociológiáját - főleg nem tudatosan - antiszo-~~
~~cialista gondolatmenetek bázisává tenni, de ^{úgyanez nem} távolról sem áll~~
~~- főleg amerikai - ^{Halalinas pély-} es más iskolákra. ^{Orisai} eszközzel terjesztett és nagy~~
~~nyelű ^{Kanós} ^{egy} ^{descriptiv} ^{tudományos} munkával megalapozott ~~és~~ munkákban~~
~~Amerikában, amelyekben demográfusok és mások ^{és belmaguk} úgy ~~agyszerítik~~~~
~~a ^{főpi} ipari üzemek megjelenését, mint az emberiség sorsát, ~~stannan~~~~
~~következő ^{nek} ~~mi~~ mindent, ami következhet arra nézve, hogy mik a~~
~~a jövő fejlődésének ^{minden irány} törvényszerűleg ~~lefejtetett~~ vonalai és~~
~~hátterei.~~

amelyből

A technokrata
~~Es~~ csoport 35 országban íratott *fordulmány* könyveket, *valóság*
egyszerűsítés (analizis) az iparosodásról, az országokban. De a technokratikus
És az iskola ~~életi~~ ^{t jövőre} bestialitása ^{le} végzi ki az emberiség jövőjé^{re} és
~~le van~~ ^{ezt} ^{le} ^í fiktetve, mint tudományosan megalapozott ~~forma~~ ^{vészélet}.

Olyan alátámasztását látom a piacnak és a csere
 képzeteknek, embereknek, amely az iskolát alapjaiban támadja
 meg. Erről persze itt nem is tudnak. Ha az amerikai nyilvános-
 ság kezd valamilyen áramlatot következetlenné tartani, annak
 nincs nyilvánossága. Különösen hiányzik a történészek közre-
 működése. Nagyon nehéz őket arra rávenni, hogy ők nemcsak gaz-
 daságtanban nézzék meg, hogy mi a gazdaság, hanem azon felül
 is nézzék meg az eseményeket.

^E
 Így ~~én~~ ezt az amerikai szociológiát kritikájával
 együtt akartam bemutatni és a marxistáknak csak azt ajánlha-
 tom, hogy foglalkozzanak ezekkel az áramlatokkal és vegyék
 komolyan a kritika szükségességét, amelyet nem lehet ~~az~~ ^{szabad}
~~aláértékeléssel~~ ^{a kamur} elintézni, hogy az ember más ~~alapot~~ ^{alapszövegre} mutat rá, mert
 több kell ennél: a tények összhangba hozása ~~ezekkel~~ az alapok-
 kal és különösen konfrontálása azokkal az ideológiákkal,
 amelyek lecsesznek ilyenféle pozíciókra.

~~Nagyon mozgásteret engem az a meggyőződés, hogy~~ ^V
 szükség van / szocialista tudományra, amely mérkőzhet és
 szembe szállhat azzal, ami itt készül. Ez az, ami engem ~~nagy~~
~~érez~~ mozgat.

W.W. *Lev. Karlov*
 Márkuené: Rostow műveit ~~hosszasan~~ elbírálni sürgős
 feladat a szocialista világban.

W. W. Rostow iránt

Polányi professzor: ~~Az~~ gazdaságtörténelmét

nagymértékben befolyásolják a politika döntő körei. Erre nem tértem ki, mert ^{holle} így is sok anyagot öleltem fel.

[^{olcsói} ~~Ide~~ ^{Rostow} ~~is~~ ^{van} ~~hogy~~ a társadalom spontán ^{léténél} ~~meg~~ ^{léte} ~~szabadul~~ ^{4 nagy ország} ~~és~~ a társadalom például ^{egy} ~~egy~~ ilyen szorgalmi feladat volt, amelyet a történelem szerintük nem honorálhat, mert ~~be~~ ^{lehet} bizonyítani, ^a ~~hogy~~ végeredményben ugyanaz történt mindenütt bizonyos

gazdasági indexek mutatója szerint. ^{ideológiai} ~~En~~ ^{whilst} ~~pedig~~ magát ezt az ^{szóval} ~~programot~~ ~~is~~ ~~tartottam~~, ~~hogy~~ ~~ez~~ ~~azt~~ ~~bizonyítja~~, ~~mint~~ ~~tényt~~, ~~hogy~~ ~~Rostow~~ ~~prognózisa~~ ~~már~~ ~~mint~~ ~~hogy~~ ~~az~~ ~~őstörténelem~~ ~~lezárt~~ ~~az~~ ~~ő~~ ~~könyvével~~! ~~teljesen~~ ~~téves~~, ~~nem~~ ~~azért~~, ~~mert~~ ~~antikommunista~~ ~~célkitűzése~~ ~~vannak~~ ~~a~~ ~~könyvben~~, ~~hanem~~ ~~mert~~ ~~teljesen~~ ~~más~~ ~~a~~ ~~valóság~~, ~~mint~~ ~~amit~~ ~~ő~~ ~~mond~~.

~~A részletek és a magyarázata ennek a programnak arra mutat, hogy ellenkezőleg, mindenütt az emberek közötti társadalmi viszonyok megváltozása van megfigelvasve és célul kitűzve, amelyen belül a gazdaság csak egy függvény. Ennek~~

~~nyoma sincs Rostow világában. Persze a marxista világ ^{ennek} ~~is~~ ^{szűk ellipsz} ~~sincs~~ ~~egy~~ ~~tudatában~~. ~~Ezt~~ ~~hangsúlyozom~~ ~~önöknek~~. ~~Önök~~ ~~nem~~ ~~tudják~~, ~~milyen~~ ~~veszély~~ ~~fenyegeti~~ ~~önöket~~, ~~mert~~ ~~nincs~~ ~~elég~~ ~~köz~~ ~~le~~ ~~adás~~ ~~ezek~~ ~~között~~ ~~a~~ ~~világok~~ ~~között~~ ~~és~~ ~~azt~~ ~~Nem~~ ~~tudják~~ ~~helyesen~~ ~~mérlegelni~~, ~~hogy~~ ~~mik~~ ~~azok~~ ~~az~~ ~~jövő~~ ~~erő~~ ~~pontok~~ ~~a~~ ~~szocialista~~ ~~világ~~ ~~ban~~, ~~amelyek~~ ~~külső~~ ~~donképpen~~ ~~tényleg~~ ~~teljesen~~ ~~cáfolatai~~, ~~rész~~ ~~ben~~ ~~ténybeli~~ ~~cáfolatai~~ ~~azoknak~~ ~~az~~ ~~prognózisoknak~~, ~~amelyekre~~ ~~Amerikában~~ ~~a~~ ~~gazdaságtörténelem~~ ~~és~~ ~~a~~ ~~szociológia~~ ~~vagy~~ ~~kifeje~~ ~~zetten~~, ~~vagy~~ ~~implicite~~ ~~tűrekszik~~. ~~Látnak~~ ~~hozzá~~.~~

Csak ezt akartam Rostow munkájáról elmondani, amely kétségtelenül tudományos módszerekkel megírt mű és komolyan veendő. Szerintem olyan nézetet képvisel, amit már most megcáfoltak az események. De a szocializmus ügye távolról ~~ez~~ sincs annyira biztosítva, hogy lemondhasson a ^{kulcs} munkáról és a gondolkodásról.

Hegedűs András: Nagyon megköszönjük Polányi professzor urnak a beszélgetést, tényleg nagyon hasznos volt számunkra. Tulajdonképpen bepillantást adott nekünk az amerikai szociológia olyan körébe, amivel próbálunk foglalkozni, de ténylegesen messze áll tőlünk. E téren készülni kell a vitára. Köszönjük szépen.

Polányi professzor: Nagyon köszönöm figyelmét. Láttam, hogy komolyan veszik legalább a szándékomat. Nagyon köszönöm, hogy alkalmat adtak ilyen beszélgetésre, ezért az ember mindig hálás, ha haladottabb korban ilyen lehetőséghez jut.

All corrections in my hand were transferred from K. P.'s in the second copy, sent by me to Karol.
Pichenny, 20th April 1967. J. P.